

Pratarmė

21-ojo *Colloquia* numerio raktažodžiai – *kūrinys, vieta, istorija*, o probleminė ašis – jų tarpusavio įspaudai, gvildenami tiek teoriškai, tiek nagrinėjant lietuvių klasikos, sovietmečio, nūdienos tekstus, aktualizuojant abipusį poveikį tarp literatūros ir geografinio, kultūrinio, socialinio peizažo, siekiant analitinio šviežumo ir turiningų atradimų.

Pirmiausia Vigmantas Butkus akylai išžvalgo šiuolaikinę užsienyje plėtojamą literatūros topografijos teoriją, išryškina sudėtines metodologines prieigas ir net pradeda projektuoti galimas topografinės tapatybės ir vaizduotės studijas lietuvių literatūroje. Jo išvadą, kad tokie tyrimai turi orientuotis į konkretaus teksto, konkrečios vietos ir su jais susijusių subjektų santykį, nuodugnai įgyvendina Viktorijos Daujotytės straipsnis „Kraštovaizdis ir *vietos dvasia* literatūros klasikoje“, paremtas prielaida, jog kūriniumi svarbus ne apskritai gamtos vaizdas, o tam tikra erdvė, neatskiriama nuo laiko. Išižiūrėdama į Užvenčio kraštą ir jo kūrėjus, pasitelkdama fenomenologiją ir savo koncepciją apie euristinį mąstymą, autorė dalijasi mąšliomis išvalgomis apie tai, kaip „kraštovaizdis virsta sielovaizdžiu, sąmonės vaizdu, sąmonės raštu“. Imelda Vedrickaitė imasi tyrinėti vietas keičiantį, keliaujantį subjektą ir originaliai perskaito beveik nenagrinėtus Jurgio Savickio dienoraštį *Žemė dega* bei kelionių apybraižas. Paaiškėja, kad jų kalbantysis aplinką vertina kaip menininkas ir antropologas, dendis ir diplomatas, kuris permato pasaulio išrodymo netikrumą ir diogenišškai skelbia savo laisvę.

Nuolat atsinaujinantys ginčai dėl skirtingų to paties erdvėlaikio sampratų tapo pradine intriga Vytauto Martinkaus tyrimui apie istorinės tiesos problemą lietuvių istorinio romano raidoje. Autorius atskleidžia, kaip rutuliojosi prozininkų, skaitytojų, istorikų varžytuvės dėl tiesos; pasinaudojęs Lindos Hutcheon sąvoka *istoriografinė metafikcija*, nurodo svarbų šiuolaikiniame romane įvykusį pokytį: istorija savaip ir kritiškai perrašoma.

Įkurdinant literatūrą konkrečioje terpėje, atpažįstant *locus* įrėžas, literatūros tyrinėtojams gali svariai talkinti istorikai. Pavyzdžiui, sovietmečio prozos paradoksams, kai erotiškų nuojautų virpinama herojų pora mėnesienoje drįsta šnabždėtis tik apie partiją, tokie straipsniai kaip Dalios Marcinkevičienės „Romantinė meilė kaip (sovietinė) socialinė politika“ atveria aktualų socialinį foną. Nagrinėdama

daugiatiražę spaudą (tad ir rašytojų tekstus), pati apklausdama moteris, mokslininkė parodo sovietinės valdžios diegtą „tikrojo“ jausmo, šeimyninės laimės, seksualinių santykių politiką. Savo ruožtu literatūros proceso vaizdą papildo ir teksto istorikai, iš archyvinių dokumentų rekonstruojantys net neįgyvendintus sumanymus. Mikas Vaicekuskas pasakoja neišsipildžiusią vienos knygos istoriją: XX a. pradžios planus išleisti paskutinį Motiejaus Valančiaus kūrinį. Straipsnis parengtas su mūsų akiai kiek neįprasta moderniosios tekstologijos atida.

Recenzentai šįkart irgi domisi knygomis, nesiribojančiomis vien imanentine analize. Aptariama Viktorijos Daujotytės „užrašų“ žanru įvardyta knyga *Sauganti sąmonė*, Valentino Sventicko būdas rašyti apie poetą amžininką, lenkų mokslininko Radosławo Okulicz-Kozaryno monografija apie Mikalojų Konstantiną Čiurlionį (neapeinant jo literatūrinės kūrybos) bei Jurgos Sadauskienės folkloristikos studija, netikėtai atnešanti metodologinės naudos literatūros tyrinėtojams.

Įvairios disciplinos pastebimai suaktyvino sovietmečio tyrimus ir pirmieji rezultatai padeda toliau ieškoti dar tikslesnių, efektyvesnių analizės būdų. *Colloquia* publikuoja diskusiją, kurios leitmotyvas – Vakaruose sukonstruotų modelių tinkamumas Lietuvos tikrovei. Ano laiko prieštarumą liudija Donatos Mitaitės kalbinamas Rusijos MA Pasaulinės literatūros instituto profesorius Nikolajus Gėjus, kadais paskirtas Vytauto Kubiliaus daktaro disertacijos oponentu, vadovavęs Maskvoje studijavusiems lietuvių literatūros aspirantams. Stengiantis suvokti savo praeitį, adaptuojant parankias schemas lietuvių literatūrai, įsiklausytina į Jūratės Sprindytės priminimą: „Gyvenimas visada yra aukščiau už ideologiją.“

LORETA JAKONYTĖ